

אני משתחרר מן המעצר

מאת יחיאל בשן

יחיאל בשן נאסר בכרית המועצות לאחר שברח אליה מפולין, לאחר פלישת היטלר. הודות לתחבולות שונות, ובעזרת ידידים טובים שפגש שם, הצליח לנכור על הטבע האכזר בירכתי הצפון, להשאיר אחד מתוך רבבות, בחיים. לאחר זמן הוא נשלח דרומה, למחנה מסודר יותר בו נהנה מתנאים אנושיים.

הענקיים בירכתי הצפון ציפו לידים עובדות. הוחלט על מיון חדש גם ב"מחנה הנכים", ועד לבוא העדה רסואית חדשה, הוטל על המנהל החדש ל"עודד" את תושבי הקריה לעבודה מאומצת. בהתנדבות לאיש לא היה הרצון לכך וגם לא היתה להם היכולת הפיזית. בכל ערב הומין המנהל החדש את המפגרים בעבודה והתנהל שיה כזה:

"יש לך אב?"
"אין לי."
"ואם יש לך?"
"כן!"

"הרי אמך מצפה לשוכך הביתה", היה קורא המנהל בס' תוס'. "השתדל לעבוד בסדר ותחזור הביתה".

בבקר אחד הגיע תורי. יום קודם יצאנו לנהר כדי למשוך המימה רפסודה כבדה. קבלנו לעורה גם סוס ועגלה, שניהם במצב שלא יצלה לעבודה. גרישה טען שיש לו נכות של מאה אחוז ואיש לא יכריח אותו לסחוב עצים אף בערימות סוס. מישה שלי התחמק כדי לאסוף גרגירים, גם יתר החברים למכו בגרישה וישבו לשחק בקלפים עשויים מקליפות עץ ליבנה. המשחק היה על "בחורה" בת ששים וחמש שהתגלגלה אותו יום לקריה. מצאתי לי איפוא שקע בערימות העצים ונרדמתי. עוררני קול הפעמון, הקורא לארוחת ערב.

המנהל רתח כולו למקרא הדו"ח של מנהל העבודה על תוצאות עבודת החוליה שלנו. משום מה החליט שאני האשם בכל ונקראתי אליו. הוא נראה נבוך במקצת, אולם אחרי רני עימ של היסוס התאושש, החל הרושיח:

"יש לך אשה?"
"לא."
"והורים?"
"גם כן לא."
"ואחים או אחיות?"
"לא."
"אבל דוד או דודה?"
"גם כן לא."

הויעה כיסתה את הבחור המסכן. הוא מנה את כל חברי משפחה האפשריים, אולם אני ענית בכל פעם: "לא".

"אולי יש לך איזה ילד אי שם?" קרא לבסוף. כששמע שוב את המלה "לא", קפץ ממקומו כאילו הכישו נחש וצרח:

"הוציאו אותו מפה לכל הרחות. לו אין משפחה בכלל ומה אעשה בו?"

חברי צחקו ונהינו מפקחתי אבל המנהל נטר לי איבה בחדר האוכל של "מחנה הנכים" היה רמקול, מחובר לתחנת הקשר המקומית, ששידרה את שידורי רדיו מוסקבה. החדשות העיקריות שוררו בשעת הצות, כאשר הכל כבר היו ישינים הייתי היחיד שהאזין לשידור באותה שעה. זה נודע למנהל והוא החליט לגמול לי על שעשיתי אותו לצחוק. הוא מצא לי איפוא עבודות שונות דחקה בשעת שידור הח' דשות, אבל בכל זאת הצלחתי תמיד להאזין לו. לבסוף הו' ציא פקודה לחפור באר עמוקה דחקה בשעות הלילה. לתאורה מיוחדת לא היה צורך. היה זה בעונת הלילות הלבנים, כשהש' מש מאירה כמעט כל היממה, שוקעת בחצות, וזורחת כמעט מיד. לאחר מכן התספקה בין יום ליום הם דמדומים קצרים. יצאנו לעבודה בשעה עשר בערך, אולם כשהגיע זמן שי' דור החדשות השליכו האנשים את כליהם והלכו לישון. בעור שאני הלכתי לחדר האוכל. למחרת החליט המנהל להצטרף בעצמי לחוליה. הוא החל לחפור ואני הייתי צריך להוציא את האדמה והמים בדלי. הרלי היה קשור לחבל ארוך. החבל היה צמוד למשהו מעין טחנת ריחים קדומה ועלי הוטל לסובב את המגוף עם החבל בכל עת שהמנהל למטה נתן סימן להוציאו או להורידו.

עברו כשעתיים. חשתי עצמי כמו עבד בימי קדם. אולם בעיקר חרה לי, על שאחמיק את מועד החדשות. ביקשתי ממנו שיפסיק לזמן מה. אולם המענה היה גידוף עסיסי. לפתע הופיע שם מישה.

"עזוב את העמוד", אמר. לא הנחתי לו לתזר פעמיים על דבריו, תוך שניות הייתי בחדר האוכל. לפתע שמעתי צוחות איומות מהתצר. יצאתי וראיתי את מישה מוציא לאט את הרלי מהבאר ומורידו אחר כך במרץ. המנהל צוח בקול איום. אולם מישה לא התרשם. "מה אתה עושה?" — צעקתי אף אני. "נכה לא יכול לעבוד", ענה מישה בשקט. "נכה לא יכול להוציא דלי. דלי נוסף על הראש".

לשמע צוחות המנהל באו ראש המשמר ושני זקפים. הם הוציאוהו מהבאר כל עוד נשמתו בו. מישה הסביר בש' פה שלו, ששנינו עמלנו להוציאו את הדלי אבל לנכים אין כוח והדלי נפל בכל פעם. המנהל חרק בשיניו, אבל הוא ידע, שעשה מעשה בלתי חוקי בזה שהעביר אותנו כן, ושחק. למחרת ציפתה לי הפתעה נעימה. ניקיטא פיטרוביץ' חור מחולשתו ויצא ממכלו לשלא מצאני במחנה. הוא הביא אוסף צבעים מובחר, אבל למועדון לא יכולתי לחזור. הוא מסר לי את הצבעים והמליץ לפתוח לי אולפן במקום. המנהל הבור לא העז לסרב. פתחתי אולפן בחדר האוכל דחקה ויכולתי להאזין לשידורים ללא הפרעה. ציפתה לי הפתעה שניה. ניקיטא פיטרוביץ' דאג לחזו לקוחות, והזמנות לקוב' ריקים" (שטחים מצוררים, שחולים אותם על הקיר ליד המישה), באו מכל צד. הוא הביא לי סידרה של גלויות מצד יירות ממוסבה. וכיצד להעתיק תמונות למדתי בינתיים. האולפן הכניס רוחיים גם למחנה וגם לי. בעד עבודה שמתוך למצן קבלתי סכומים ניכרים מאד, הפכתי לעשיר ממש תוך תקופה קצרה, אבל בכסף לא יכולתי להשתמש: לא היה מה לקנות בו.

ניקיטא פיטרוביץ' לא החמיץ כל הזדמנות כדי להח' זירי ל"אביז", הוא הצליח לבסוף. אולם באותו יום התפרסמה הודעת הממשלה הסובייטית על מתן חנינה לכל העצורים יוצאי פולין בעקבות הסכם היועו עם ראש ממשלת פולין בגולה, הנג'ל שקיורסקי. תרועות גיל התפרצו מפיות הא' לפים, שהצליחו להיאר בחיים. גם ניקיטא פיטרוביץ' היה מאושר באותו יום. הוא האמין כל הזמן, שיום כזה יבוא ושאף בעומק לבו, שעלובי המחנות לא יתרשמו מיח השל' טונות אליהם שם.

"תראו את החיים שלנו במוסקבה", אמר, "ואו תיווכחו לדעת שלא כל כך גורא אלגנו".

באופק המגזן כמהופט. בהרחיקי לכת מהמחנה היה עלי להיזהר שלא אטבע בכיצות. זרמי מים רבים ירדו מן הגבעות ויצרו בעמקים אגמים נרחבים. נתפזרו כל איש לעברו בחפוש הגרגירים. היפשתי כעשר שעות ולא הצלחתי אלא לצבור כארבע מאות גרם. הצפידנה כבר החלה לתת בי את אותותיה הראשונים והחלטתי לאכול את מתצית השלל. כשהשמש התחילה יורדת לעבר האופק, הפסקתי את העבודה. פגשתי ששה מחברי במקום המוסכם. התברר, שכמות דומה ליקט כל אחד מהם. חסר היה רק השמיני, הסיני מישה. לא עברו רגעים רבים והנה הוא נראה, כפוף תחת מיטענו. הוא קרב אלינו כשסלו מלא על גדותיו ובו שתי גורמות לכל הפחות. גרישה "האחול" (האוקראיני) קבע, שאסור להראות למנהל המחנה שאפשר לאסוף כמות כזאת וציהה על הסיני למסור לו את המיטענו. אולם הלה סירב בתוקף. גרישה החליט שיש להקיז לו דם ולאחר שמישה קיבל מהלומות מספר ועיניו החלו תופחות, מסר את מיטענו. גרישה חילק אותו שוה בשוה בין כולנו. את החצי ציהה לאכול ואת היתר למסור למחסני המחנה.

המחסנאי יצא ממש מכליו למראה הסלים הריקים. מישה רצה להסביר לו, ברמזים, שאנחנו ישנו ביצר במקום ללקט גרגירים. אבל נתקבל הפחך. המחסנאי הבין שהסיני הוא שישן במקום ללקט גרגירים. גרישה עוד חיוק את סברתו בהסבירו, שבגלל הסינה יש לו עיניים נפוחות, והמחסנאי כיבד את הסיני המסכן בכמה בעיות תזקות בכרסו הצנומה. מישה לא הוציא אנחה מפיו. הוא שכב בצריף לידי כש' הוא כראב כולו. השתתפתי במחנה נאסר בעונן הברחה. וככל אתו ברברים. ככל הסינים במחנה גורו בחצות הברחה. וככל סיני במחנה יכול לבחור לו אחד משני השמות הרוסיים: מישה או וואסיה. את השפה לא הצליח ללמוד אבל את כל הקללות העסיסיות ידע — כמו שאר בני ארצו — על בוריין. נוסף לקללות למד עוד כ-20 מלים שימושיות, וכשהיה רוצה לבקש לחם, למשל, היה משמיע עמי מיטב הקללות בצירוף המלה "לחם". כך יצא לסינים מוניטין של מנבלי סה. מימי לא ראיתי עם חרוץ כמותם וגם טוב לב במידה מסוימת, על רקע בני הלאומים האחרים במחנה. מישה השתדל לתנוה

בפני את צרותיו בעזרת מיטב הגידופים הרוסיים. בסופו של דבר למדתי כמתמים מלים סיניות ודברתי בשפת עמו. מישה הפך לידידי ואיש לא נגע בו עוד לרעה. יצאנו לעבודה יחדו והוא געתי לשני קילו אולם איטוף הגרגירים. תוך מאמץ עליון הגעתי לשני קילו ליום בעוד שמישה אסף בקלות למעלה מעשרים קילו אולם הגרגירים לא הגיעו למחנה. בשבילים ל"מחנה הנכים" ארבו לנו רבים מהפקידים הפחשיים אחיצו לנו עבור הגרגירים חמאה, בשר, לחם ומעדנים אחרים. היתה זו תרופה יחידה יעילה נגד הצפידנה. עבר הקיץ והגרגירים ביצר אולו. ושלחנו איפוא לקוש עצים עבור המטבח. קוששנו אחרי בריגדת אסירות, ממחנה נשים שבסביבה. אוי היה לאחד מאתנו, באם נסה להתקרב אליהן. הן היו נצחיות כל מכות מאגנות באלות כבודות. לפי סיפורי חברי, היו אלה נשים, הנמצאות כמה שנים ב' מחנה סגור. הן הסתדרו ביניהן לפי מנהגי האי לסבוס ושנאו גברים תכלית שנאה.

עברו ימים ופצעי המחנה הגלדו. אט אט התחלתי מרגיש עצמי כמו בבית מ"ש. גרתי במועדון ב"אביז", התהלכתי בחפשי, בערבים נתתי שעורים בשחמט לפקידים החפשיים, שבאו לבלות את זמנם במועדון. כל אחד חשב לו לכבוד לשמוע שיעורים מפי אחד מגדולי השחמטאים בעולם. לב' סוף זכה המועדון ל"צירה אמנותית" משלי — לוח שחמט גדול להוראה, עם כלים מתאימים.

בינתיים התאמנתי בקחתנות בציר. הקדשתי את כל שעות הפניות לאימונים. כראש האולפן היה מתפקדי להנריך את חברי בעבודה, ואמנם לא סכחתי מהם הדרכה. במיוחד התבלטה יומתי בחינוכן תפאורות ההצגות מחות הקלסיקאים האירופים. אילו היו נמצאים שכ צירי התיאס" רונים של ארץ מוצאי, היו בודאי נאשימים אותי בגניבה אמנותית, ולא בלי צדק. אולם לזה לא היה כל חשש. קשרי הידידות בין ניקיטא פיטרוביץ' וביני הלכו ונת' דקו. הוא דאג לי כאילו הייתי בנו. התלפתי את מדי המחנה בבגד-איש. חפשי קבלתי במחנה פרות נעורות כבשים. הוא דאג ללביני ושכחתי את רבבות הכנים — דיירי המשנה של כל שכונת המחנות.

במחצית יוני יצא ניקיטא פיטרוביץ' לחופש למוסקבה, והבטיח להבוא לי מערכת חמרי ציור, שהיו "הולמים" אמן כמוני ושהם אוכל להכין תמונה מתאימה עבור המועדון, תמונה שטרם נראתה כמות. אולם בינתיים חלו שינויים מרחיקי לכת.

הידיעה על פלישת היטלר לברית המועצות, הכניסה מבוכה לא קטנה במחנה. פשוט לא ידעו מה לעשות בנו, פליטי הארצות, שנכבשו על ידי גייטוף היטלר עוד ב-1939. בהיעדר הראות ממוסקבה, החליט מנהל המחנות להקים מחנה הסגר מיוחד בתוך מחנה העבודה ולכלול בו את כל הפליטים, שרובם היו יהודים יוצאי פולין. כך הקיץ הקץ על שאנונתי וחיי המלכים בחסותו של ניקיטא פיטרוביץ'.

באו ימים קשים. אחרי התנונה העשירה במועדון "אביז" קשה היה להסתגל שוב לקיצוב במחנה: חצי קילו לחם, מנת טה בבוקר וצלחת מרק בערב. לפי שעה בצענו רק עבודות קטנות ביותר במחנה ההסגר, אולם הגיעו ידי עות, שעומדים לשלוח אותנו לצפון, למחנה מיוחד, שאת טעמו כבר טעמתי פעם.

ואמנם אותו היום לא איחר לבוא. בבוקר אחד נכנסה למחנה ההסגר שלנו העדה מיוחדת, שמתפקידה היה לערוך רישום של ה"פולקים" ולהכין אותנו לדרך. שני רופאים בדקו את המועמים ליציאה והגדירו את כושר עבודתם. רק החולים עמדו להישאר עד להבראתם. לי לא היו כל סיכויים. דאגתו של ניקיטא פיטרוביץ' היתה ניכרת ב' ומשקלי היה כמשקל שניים מחברי. כשהגיע תורי להבדק, ציפתה לי הפתעה רבה. בראש העדה האירוגנית עמד מיודעי טאראסוב. גם הוא השתומם לראותי פה: לא פילל, שיוציאוני מהמועדון. הוא שמע את סיפורי, קיטט את מצחו ואמר: "עסק ביש". הוא מעולם לא הרבה בויבור וידעתי, שבוה נסתימה השיחה.

בערב קבלתי חבילה: כיכר לחם לבן, נתח בשר הגון וחצי קילו חמאה. לא היו לי ספיקות מאין באה החבילה. למד רת הגיעו למחננו מפקחים שקראו את רשימת האנשים, שע' ליהם להתכונן לדרך. נשארו רק מתי מספר, אנשים הזקוקים לבתי חולים. אחרי שעה קלה הגיע חיל הנושמר ללוחנתו לדרך, אולם להפתעתי הגדולה נודע לי, שהגני היחידי, שרד' כי לדרום, ל"מחנה הנכים". הרופאים מצאו שהגני נכה של מאה אחוז ואינני מסוגל לשום עבודה.

נכלמתי במקצת. ידעתי, שיד טאראסוב, בכר, כיון שה' ייתי כריא מכל חברי אבל לא הענשה לא יכולתי להשיב. יצאתי, בלחית זקיף, למחנה הנכים, בעוד טאראסוב מנר פף לי מרחוק בכובעו.

יומי הראשון ב"קריה הנכים" לא השרה עלי מצב רוח טוב. הצטערתי צער רב שלא צירפו אותי לשירות חברי לגולה שנשלחה לצפון. במחנה היו כ-300 תושבים. מהם מאה עורים לגברי, 50 עוריים למחצה, והיתר קטועי אי' ברים, זקנים מופלגים או חולי-עצבים מובהקים. רושם מזועזע במיוחד עשה עלי מיעד העורים לבית האוכל. כשנשמע קול הפעמון, יצא עיור למחצה והקיש במקלו על קירות צריף העורים. הייריים יצאו ממנו בחפזן בגשמים במקלר חיהם. העשויים מעופים, את האדמה התקלקלה. אט אט הני דגבה שורה ארוכה כשכל אחד מן הצועדים מחזיק בכנף בגו' של קודמו שורה. בבית האוכל תפש כל אחד בוריות את מקומו, כשהוא בולע את המון הדל בעודו עומד על רגליו. וכן בחורה לצריף.

הופעתי במחנה עוררה תמוהון: "הרי אפשר לרתמו לשתי מחרשות", הערה כזאת נשמעה מכל הצדדים ואמנם סימני המועדון ב"אביז" נראו בי. אבל תעודת רופא היתה חוק במחנה זמן מה התבטלתי ולא עשיתי כל עבודה. אוים הרעב החל להציק לי מאד. התנדבתי לצאת ליער לעבודה קלה תמורת תוספת של 200 גרם לחם ליום.

הימים היו ימי יול. חודש, שבו נמס השלג בסביבה זו. צורפתי לחוליה של שמונה אוספי גרגירי יער ונקבעה לנו גורמה — שמונה קילו ליום.

יצאנו מבלי לחות שמרם. הגוף היה מרוזב עין. אף פעם בחיי לא ראיתי כמותו. הנוף כוסתה בירב מפרחים פרחים בעלי שלל צבעים ויפעה הטבע ריתקה את העיניים. התכלתי